

**Válasz A. Molnár Ferenc, Ördög Ferenc és Szabó József opponensi véleményére
a „Személynevek és helynevek rendszerkapcsolatai a régi magyarban” címmel
benyújtott akadémiai doktori értekezésem kapcsán**

Tisztelt Bírálóbizottság! Tisztelt Jelenlévők!

Az opponensi véleményekre adott válaszomat azzal kell kezdenem, hogy megköszönöm bírálóimnak, A. Molnár Ferencnek, Ördög Ferencnek és Szabó Józsefnek a munkám egészéhez és a részleteihez fűzött értékelő megjegyzéseit. Tisztában vagyok azzal, hogy egy ilyen terjedelmű munkának már pusztán az elolvasása is jelentős fáradságot és időt igényel, különösen akkor, ha az olvasás az egyes (akár a legapróbb) részletek pontos megértésének és végiggondolásának igényével is párosul. Köszönöm, hogy opponenseim vállalták ezt a feladatot, s hogy értekezésemet a maga egészében és az egyes részleteiben is többféle megközelítést alkalmazva értékelték. A következőkben a dolgozatom értékeit kiemelő megjegyzéseiket nem érintem (bár azokat természetesen jó szívvel fogadom), és elsősorban a vállalt feladat célkitűzéseit, jelentőségét, a munka gondolatmenetét állítom a válaszom középpontjába, s erre a gondolati ívre igyekszem felfűzni a bírálóim által megfogalmazott kritikai észrevételekre, kiegészítésekre, javaslatokra vagy akár csak az asszociációikra adott válaszomat.

A két ősi tulajdonnévfajta, a személynevek és a helynevek jó másfél évszázada állnak a magyar nyelvtörténeti kutatások figyelmének középpontjában. Ezt a megkülönböztetett és intenzív figyelmet több körülmény is magyarázza, ezek közül most csupán azokat emelem ki, amelyek az értekezésem témájának kijelölésében engem is befolyásoltak. A magyar nyelvtörténet nyelvi adatokkal is dokumentált első korszakának, az ómagyar kornak fontos, jó néhány évszázadon át lényegében az egyedüli nyelvemlékeit a szórványemlékek képezik: azok a többségükben latin nyelvű oklevelek és történeti elbeszélő munkák, amelyek magyar nyelvi anyagát legfőképpen a hely- és személynevek képviselik. Ezek a korai nyelvi adatok ráadásul nemcsak a nyelv- és névtörténet számára jelentenek becses forrásanyagot, hanem — ezen tudományok eredményeire építve — más tudományterületeknek (pl. a történettudománynak) is alapvető információkkal szolgálnak. A nyelvtudomány felelőssége ezekben a kérdésekben ezért különösen nagy, hiszen a korai hely- és személynevekből levont következtetések könnyen tévútra vezethetnek, aminek csak — ahogyan arra Benkő Loránd figyelmeztetett — „szigorú módszerbeli igényességgel” lehet gátat szabni. A másik körülmény pedig, ami befolyással volt a témaválasztásomra, a hely- és személynevek igen erős kulturális-társadalmi meghatározottságával függ össze: a tulajdonneveket ugyanis minden más nyelvi elemcsoportnál erősebben jellemzi a kultúrával való szoros kapcsolatuk, s ez a tényező a változásaikra éppúgy hatással van, mint a rendszertani jellemzőikre. Ez pedig azt is jelenti egyúttal, hogy a tulajdonnevek használata legalább annyira kulturális, mint nyelvi kérdés, és bármely időszak névrendszere nem is annyira az adott korszak nyelvi rendszerével, hanem sokkal inkább a kultúrával mutat szoros összefüggést. Így aztán nem is nagyon ért meglepetésként az, hogy az opponenseim által felvetett javaslatok némelyike éppen ilyen lehetséges kutatási irányokat, kérdéseket fogalmazott meg. A. Molnár Ferenc például a középkori katonai nyelv- és névhasználat, illetőleg valamely apácakolostor mint sajátos névközösség névhasználatának a problematikájára mutatott rá a családnevek kialakulásával összefüggésben, és fűzött ehhez, illetőleg más aspektusból a ragadványnév-születés pillanatának megragadásához érté-

kes adalékokat. És végezetül az is inspirált a téma megválasztásakor, hogy érzékelttem, e két tulajdonnévfajta között — a nyilvánvaló különbségeik ellenére is — szoros rendszertani összefüggések rejlenek, amelyek felfejtésével a korabeli magyar nyelv- és névhasználat lényeges kérdéseire jó esélyekkel választ kaphatunk. Munkámat tehát olyan nyelvtörténeti témájú összefoglalásnak szántam, amelyben a korabeli névadás és névhasználat összefüggésein keresztül az ómagyar kor nyelvébe és kultúrájába, de akár bizonyos mértékig e korszak történeti folyamataiba is bepillantást nyerhetünk.

A helynévtörténet kutatójaként a személynevek felé is a helynevek irányították a figyelmet. A névkutatók nemzedékeit foglalkoztató személynévi helynévadás ügyei ugyanis megítélésem szerint kevésbé világíthatók meg teljes részletességükben anélkül, hogy magukra a személynevekre s egyúttal a helynevek és a személynevek rendszerkapcsolataira ne fordítanánk lényegesen nagyobb figyelmet. Minthogy pedig a személynevek és a helynevek rendszertani összefüggéseit két irányból, egyrészt a személynevek, másrészt a helynevek felől közelíthetjük meg, dolgozatom valójában két nagyobb egységből épül fel. A két egység belső szerkezete azonban szándékoltan jelentős eltéréseket mutat. A helynevek tárgyalásakor ugyanis csupán a személynévi lexémákat tartalmazó elnevezésekre voltam tekintettel, a személynevek problematikájának bemutatását viszont szélesebb alapokra helyeztem. Ezt a megoldást azért láttam célszerűnek, mert a személyneveknek egy olyan, új szemléletű rendszertani megközelítését kívántam megalapozni, amely szervesen illeszkedik a helynevek kapcsán alkalmazott modellelméleti alapokhoz. Úgy tapasztaltam ugyanis, hogy a személynév-történeti leírások — noha azok értékét és eredményeit a legcsekélyebb mértékben sem vonom kétségbe, sőt magam is támaszkodok rájuk — nem álltak össze olyan egységes elméleti keretté, amely szemléletét, alapelveit tekintve tökéletesen egybesimulna a helynevek kapcsán az utóbbi évtizedekben egyre határozottabban körvonalazódó funkcionális leírási kerettel. A funkcionális nyelvészet elméleti alapjai megítélésem szerint a személynév- és a helynévkutatás hagyományaihoz is jól illeszkednek, s ezáltal az a felhalmozott gazdag ismeretanyag, amely a magyar tudományosságban e téren egybeállt, ebben a keretben feltétlenül új megvilágítást nyerhet. Ahhoz tehát, hogy az általam alkalmazni kívánt helynévleírási modell szemléleti alapjaival a személynevek leírását megvalósító modell harmonizáljon — ami alapvető feltétele annak, hogy e két tulajdonnévfajta egymásra gyakorolt hatását pontosan felmérhessük —, ez utóbbi alapjait a Hoffmann István által elhelyezett sarokkövekhez igazodva én magam igyekeztem funkcionális, kognitív-pragmatikai keretekben lerakni. Ez tette aztán lehetővé azt, hogy a munka szemléleti koherenciája szándékaim szerint megvalósuljon, terminushasználata pedig egységes és homogén legyen. Eljárásomat és a dolgozat funkcionális keretét opponenseim is helyeselték, és közvetlenül is tapasztalva a munka kétszlatú voltát, azt javasolták, hogy eredményeimet két különálló kötetben publikáljam. Érveikkel teljes mértékben egyetértek, javaslatukat feltétlenül megfogadom.

A nyelv- és névtörténeti vizsgálatoknak az egyik kulcskérdése az elméleti keret, amelyben a vizsgált problematikát szemléljük, a másik viszont nyilvánvalóan maga az a nyelvi forrásanyag, amelyre a következtetéseinket alapozzuk. Munkámban én magam azon az állásponton voltam, hogy a névelméleti kérdéseket is gyakorlati, empirikus közelítésmóddal lehet a legsokrétűbben és talán a leginkább megnyugtató módon feltárni. Funkcionális nyelvészeti keretben igyekeztem tehát azt a nyelvi anyagot feldolgozni, amelyet az ómagyar kor vonatkozásában (és kisebb részt azon túlmenően is) egybeállítottam. Abban vi-

szont igazat kell adnom A. Molnár Ferencnek, hogy a névkorpusz összeállításának szempontjairól és magáról az adatállományról a dolgozat elején célszerű lett volna kifejtve is számot adnom. Ezt az alábbiakban pótolom. A személynévek és a személynévi helynevek kapcsán egyaránt arra törekedtem a forrásanyag feltérképezésekor, hogy az lehetőség szerint megbízhatóan reprezentálja a korszak névállományát. Az ómagyar kor személynévrendszerének leírásához a következő forrásokra, forráscsoportokra támaszkodtam: feldolgoztam mindenekelőtt a legfontosabb kézikönyvek, kompendiumok névanyagát (pl. Fehértói Katalin: *Árpád-kori személynévtár*, Slíz Mariann: *Anjou-kori személynévtár*, N. Fodor János: *A Felső-Tisza-vidék késő középkori személynéveinek szótára (1401–1526)*, Kázmér Miklós: *Régi magyar családnevek szótára* stb.), a személynév-történeti vagy éppen a történettudományi szakirodalomban szereplő, nagy névanyagot felvonultató tanulmányok, kötetek névadatait (pl. Berrár Jolán: *Női neveink 1400-ig*, Korompay Klára: *Középkori neveink és a Roland-ének*, Fehértói Katalin: *A XIV. századi magyar megkülönböztető nevek*; Karácsonyi János: *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig* stb.), a nyelvemlék-feldolgozások személynévi adatait, de az ómagyar kor időhatárain túlmenően becéző-, család- és ragadványnév-monográfiák, tanulmányok adataiból is bőven válogattam (pl. Farkas Tamás: *Családnév-változtatás Magyarországon*, B. Gergely Piroska: *A kalotaszegi magyar ragadványnevek rendszere*, B. Gergely Piroska: *A kalotaszegi magyar családnevek rendszertani és funkcionális vizsgálata*, Ördög Ferenc: *Személynévvizsgálatok Göcsej és Hetés területén* stb.). A magam számára kijelölt kronológiai kereteken túl azonban természetesen közel sem kívántam részletes analízisbe bocsátkozni, és inkább csak a névrendszer történetének ívét kíséreltem meg — a későbbi korok névkincséből is szemezgetve — igen nagy vonalakban felrajzolni. Ez a magyarázata annak, hogy az olyan valóban alapvető és gazdag névanyagot felvonultató forrásokra, mint a 18. századi népességösszeírások és egyházlátogatási jegyzőkönyvek e munkában nem támaszkodtam. Az ezekből kitetsző tendenciák azonban — amelyekre bírálatában Ördög Ferenc rámutatott — a dolgozatomban felvázolt folyamatba véleményem szerint tökéletesen beleilleszkednek. Az más kérdés, hogy bizonyos speciálisabb tárgykörökben és speciálisabb névanyagon végzett, egy-egy névközösséghez köthető további vizsgálatok — elsősorban a szocioonomasztika eszközeit és közelítésmódját felhasználva — az általam bemutatott képet nyilvánvalóan tovább árnyalhatják.

A másik elemcsoport, a személynévből alakult helynevek korpusza különböző forrásokra, szótárakra, adattárakra támaszkodva állt össze. Felhasználtam a vizsgálataimhoz egyrészt a FNESz. névállományát, illetőleg a következő történeti és etimológiai helynévszótárak valamennyi vélhetően személynévi lexémát tartalmazó névadatát: a *Korai magyar helynévszótár* 1. kötetét, a *Helynévtörténeti adatok a korai ómagyar korból* 1–3. kötetét, illetőleg Béneyi Ágnes–Pethő Gergely Győr vármegye településneveire, Póczos Rita Bodrog és Borsod vármegye településneveire, jómagam Abaúj és Bars vármegye Árpád-kori helyneveire, valamint Rácz Anita Bihar vármegye ómagyar kori településneveire vonatkozó történeti-etimológiai szótárát. Ezek mellett az alapforrások mellett más munkákból (pl. Reszei Katalin, Györffy Erzsébet, Rácz Anita, Sebestyén Zsolt, Kocán Béla megjelent vagy kéziratban lévő víznév-, hegynév- és településnév-monográfiáiból, illetve Németh Péter történeti földrajzából) is merítettem adatokat és rájuk vonatkozó (főképpen település- és birtoktörténeti, illetve etimológiai) ismereteket. Ez a névállomány tehát nem terjed ki a magyar nyelvterület egészére, így a rá épülő elemzés is csak annyiban tekinthető reprezentatívnak, amennyiben azt a korpusz területi-időbeli és helynévfajtaikat érintő

korlátai megengedik. Úgy látom ugyanakkor — s ebben a bírálóim véleménye is megerősített —, hogy ez a névállomány kellően gazdag és sokszínű ahhoz, hogy az ómagyar kor személynévi alapú helynévadásának főbb tendenciáit rájuk alapozva feltárhassuk. Ehhez a problémakörhöz is bőven kapcsolhatók mindazonáltal további vizsgálati lehetőségek, amelyekhez esetenként más természetű névanyagra s az itt alkalmazott időkeretek kitérítésére is szükség lehet. Az Ördög Ferenc által hiányolt, a nevek térbeliségével kapcsolatos vizsgálatok, az ún. névföldrajzi kutatások például éppen ilyen további lehetséges irányvonalként határozhatók meg. Kétségtelen, hogy az utóbbi évtizedekben ez a terület új lendületet kapott részben azáltal, hogy 2010 óta egy éves rendszerességgel zajló, *A nyelvföldrajztól a névföldrajzig* címet viselő konferenciasorozat foglalkozik e témakörrel, és a konferencián elhangzott előadásokat közreadó kötetek a névkutatás fontos fórumaként mutatják be az e téren elért legújabb kutatási eredményeket, elsősorban személynév-, de olykor helynévtörténeti témákat is érintve. Több olyan tanulmányt is ismerünk továbbá, amelyek a magyar névföldrajzi kutatások eredményeiről nemzetközi fórumokon számolnak be. Természetesen magam is úgy gondolom, hogy a névrendszerek sajátosságaival (akár a személynévek, akár a helynévek vonatkozásában) nemcsak az időbeliség, hanem a térbeliség dimenzióját is szem előtt tartva érdemes foglalkoznunk. Noha ez az aspektus valóban nem kapott nagyobb teret az egyébként is meglehetősen testes dolgozatomban, azt ugyanakkor, hogy a nevek területiségét a középpontba állító vizsgálatokat magam is milyen fontosnak tartom, mutathatják egyrészt az ilyen témájú publikációim, de jelezheti másrészt az is, hogy az egyik doktorandusz hallgatóm december 11-én készül megvédeni ebben a tárgykörben írott PhD-értekezését.

A személynév-történeti vizsgálatok alapjául a történeti forrásokban ránk maradt személynévadatok szolgálnak, amelyek a magyar nyelv- és névtörténet mellett más történeti tárgyú diszciplínák, elsősorban a történettudományi kutatások forrásigényeit is kiszolgálják. Minthogy azonban a források személynévi adatainak a történeti forrásértékéhez a nyelvészeti kutatások részéről az utóbbi évtizedekben kevésbé szóltak hozzá a szakemberek, a névadások hasznosításakor a történész kutatók igen gyakran arra kényszerültek rá, hogy a saját vizsgálati terepükön a nyelvészet nemegyszer idejétmúlt, túlhaladott eredményeire támaszkodjanak. Ezért láttam szükségesnek rávilágítani azokra a nyelvi és nyelven kívüli kérdéskörökre, amelyek tüzetes megtárgyalásához az okleveles források személynévi adatai megbízhatóan felhasználhatók, ám egyúttal azokra a nehézségekre is rámutattam, amelyek miatt viszont más ügyekben e nyelvi elemcsoport nemigen bírhatja el a kutatók által korábban rájuk terhelteket. Azokban a kérdésekben, amelyekben a források személyjelölő szerkezetei önmagukban nem nyújthatnak kellő információt a megfelelő válaszok megadásához, a névkutatásnak azokat az általános névelméleti alapvetéseket érdemes figyelembe vennie, amelyek elsősorban a személynévadás és a személynévhasználat kognitív-pragmatikai természetében és feltételrendszerében ragadhatók meg. Ezek ismeretében lehet esélyünk aztán arra is, hogy az írott forrásokban ránk maradt személynévi adatok valós, beszélt nyelvi névhasználati értékéhez közelebb férközhessünk. E tekintetben azonban egy olyan tényezőt is mérlegelnünk kell, amelyre a névkutatás a korábbiakban a személynévi adatok értékelésekor nemigen fordított komolyabban figyelmet: az oklevélírók nyelvi beavatkozásának a lehetőségét.

Az ómagyar kori személynévrendszer történetének bemutatásakor az általános névelméleti tényezők mindegyikére igyekeztem figyelmet fordítani: a nevek rendszerszerűsége, a

névrendszer kulturális-társadalmi meghatározottsága, a névadás és névhasználat pragmatikai, illetőleg kognitív tényezői mint alapvető szempontok mellett kisebb súllyal ugyan, de a névszociológiai aspektus is helyet kapott az egyes jelenségek minél sokoldalúbb feltárásában és értékelésében. Az ómagyar kor személynévrendszerének leírásához a személynévrendszerek általános (kognitív-pragmatikai) leírási modelljét alkalmaztam, s ennek segítségével vázoltam fel az egyes személynév-fajták (a sajátosságjelölő, a referáló és a nexusnevek, illetőleg az affektív nevek) kialakulásának, egymásra épülésének folyamatát a magyar nyelv történetének e korai és névtörténeti tekintetben nemegyszer homályos időszakában. A névrendszer történetét bemutatva — a dolgozatomban legfőbb célkitűzéseimhez igazodva — külön foglalkoztam a helynévi eredetű személynévek kategóriájával, amelynek elemeit a sajátosságjelölő és a nexusviszonyt kifejező nevek között találhatjuk meg. Ezekről szólva a helynév > személynév alakulás lehetőségének több olyan kérdését is feszegettem, amelyek megítélése a névtörténeti szakirodalomban távolról sem mondható egységesnek: ezek között említendő meg például a formáns nélküli helynevek személynévi szerepének, illetve a helynévből *-i* képzővel alakult családneveknek a problematikája. Ezek ügyében az álláspontomat igyekeztem több oldalról is megtámogatni olyan érvekkel is előhozva, amelyek a korábbi szakmunkákban nem vetődtek fel.

Az ómagyar kori személynévrendszer történetével s az ebben olvasható példaanyaggal összefüggésben bírálóim több olyan megjegyzést is tettek, amelyek egy-egy személynév etimológiai eredetével, motivációs hátterével, vagy esetleg szófaji minősítésével vannak összefüggésben. Köszönöm, hogy ezekre az olykor további értelmezési lehetőségekre, más esetekben viszont nyilvánvaló tévedésekre, figyelmetlenségekre felhívták a figyelmet. Munkámhoz sok ezer hely- és személynévi adatot dolgoztam fel, és biztosra veszem, hogy közöttük — minden igyekezetem ellenére is — még jó néhány olyan természetű hiba akadhat, mint amilyenekre az opponenseim is rámutattak.

A történeti forrásokban ránk maradt személyjelölő szerkezetek forrásértékének, használati értékének, valamint a személynévrendszer általános névelméleti problematikájának és fejlődéstörténetének részletes bemutatását követően a dolgozatomban második nagy egységben arra igyekeztem rávilágítani, hogyan terjednek ki a személynévek rendszerösszefüggései a helynévrendszerre is, vagyis a *Személynevek a helynevekben* c. fejezetben a helyneveknek azokkal a típusaival foglalkoztam, amelyek személynévi lexémát tartalmaznak. Ezt a személynéveket a középpontba helyező tárgyalási módot több körülmény is indokolja, közülük itt most csupán egy általános névelméleti és egy a magyar névtörténettel közvetlenebbül is kapcsolatban álló tényezőt emelek ki. Támogathatja egyrészt az általam választott struktúrát az, hogy a két kétségtelenül ősi tulajdonnévfajta, a személynévek és a helynevek közül az elsődleges, elemibb névfajtának nagy valószínűséggel a személynéveket tekinthetjük. De e mellett a tárgyalásmód mellett szólhat másrészt az a körülmény is, hogy a magyar személynévtörténetben a honfoglalással és a Kárpát-medencében történő letelepedéssel együtt járó terület- és kultúraváltás jelentős névrendszerbeli átalakulásokat eredményezett. Ezek közül kétségtelenül a kulturális tényezők hatottak a személynévrendszerre erőteljesebben, ami főképpen a keresztény, egyházi személynévkincs dinamikus előretörésében nyilvánult meg. A személynévrendszerben ily módon elsősorban kulturális okok miatt bekövetkező struktúraváltás következménye aztán némi időbeli késéssel természetesen a helynévrendszerben is megmutatkozik. Ugyancsak tükröződik később a helynévadásban a személynévrendszert érintő újabb strukturális átrendeződés is: a

családnevek mint nexusjelölő személynév fajta kialakulása, illetve az ezzel lényegében együtt járó személynévszerkezetek használata. Úgy vélem, hogy ezek a körülmények együttesen kellően alátámasztják a munkámban alkalmazott tárgyalási mód indokoltságát. Eljárásomat bírálóim sem kifogásolták.

A személynévi lexémát tartalmazó helyneveket — igazodva az előzményirodalom hagyományaihoz is — a jellegzetes névszerkezeti típusaik szerint mutattam be. Ennek során azonban a magam számára választott szemléleti keretből és tárgyalási rendből adódóan részben más természetű kérdésekre igyekeztem válaszokat keresni, mint amiket a szakirodalomban e névtípusok kapcsán fel szokás vetni. Azt kívántam ugyanis alaposan körüljárni, hogy milyen eredményeket hozhat a személynévi helynevek vizsgálatában az, ha a sajátosságait a személynévek használata felől közelítve kíséreljük meg feltárni; hogyan oldhatók fel azok a belső ellentmondások, amelyeket a történeti helynévkutatás a korábbiakban jórészt túlzottan is nagyvonalúan kezelt; illetőleg melyek azok a tisztán nyelvi természetű kérdések, amelyek megválaszolása eredményesebben a felszínre hozhatja ennek a nemcsak a magyar helynévrendszerben, hanem általában véve a nyelvek helynévrendszerében is igen karakterisztikus helynévtípusnak a nyelvi és nem nyelvi jellemzőit egyaránt. Ezeket a kérdéseket véleményem szerint azért is nagyon időszerű feltennünk, mert azok — noha a személynévet tartalmazó helynevek ügye valójában évszázad(ok) óta az egyik legnagyobb és cseppet sem lankadó tudományos érdeklődést váltja ki a névkutatók részéről — az eddigiekben alig-alig kaptak érdemleges figyelmet. Ez a hiányosság ráadásul nemcsak a magyar, hanem általában az európai helynévkutatás eredményeit látva is szembetűnik.

A személynévből alakult helynevek, legfőképpen is településnevek vonatkozásában a korábbiaknál nagyobb hangsúlyt kapott munkámban az a gondolat, amely a névadás aktusában az egyént állítja a közösség helyett a középpontba és ezzel egyidejűleg a tudatosságot helyezi az ösztönösség elé. Úgy vélem ugyanis, hogy a településnév-típusok közül a személynévi helynevek kapcsán láthatjuk az egyéni érdekek érvényesülését talán a legerősebben megnyilvánulni a nevek létrehozásában, ami minden bizonnyal összefügg azzal a körülménnyel, hogy a honfoglalást követően a Kárpát-medencében a birtokviszonyok évszázadokig tartó kialakulása és megszilárdulása a szóbeli és az írásbeli kultúra határán állva ment végbe. A szóbeliség körülményei között pedig a birtoklás fontos kifejezőeszköze lehetett a megnevezés, amely egy névhasználói közösség életében hosszú ideig fenntarthatta verbálisan is a személy és a hely összetartozásának tudatát. A helynévhasználat funkcionális kérdéseit boncolgatva ugyancsak megerősödhet bennünk ez a felvetés, látva, hogy a helynevek gazdag és szerteágazó jelentésszerkezetében milyen fontos szerepet tölt be a kulturális jelentés mellett az identitásjelölő szerep, illetve az esetleges jogbiztosító funkció. A személyről történő tudatos névadás lehetséges körülményeire s a névadó kilétére bírálatában A. Molnár Ferenc is utalt, rámutatva arra, hogy a román telepesfalvak esetében nemcsak a telepítő kenéz, hanem a megbízója, sőt esetleg a nótárius is betölthetett névadói szerepet, de akár a környék román lakosságának efféle szerepét sem vethetjük el teljesen. Ugyanitt bírálóm — tekintve, hogy a dolgozatom egy-két román hely- és személynévi példát is említ — néhány alapvető román lexikográfiai munkát is a figyelembe ajánlott: körültekintő segítségét köszönöm.

A személynévi helynevek problematikáját taglalva nem mehetünk el szó nélkül a történeti helynév-tipológia ide kapcsolható elképzelései mellett sem. Ezzel a nagy hatású elméleti

kerettel összefüggésben felhozott kifogásaimat A. Molnár Ferenc jogosnak tekinti ugyan, de azt is jelzi, hogy mégiscsak lehet az adatok nagy részére vonatkozóan bizonyos orientáló szerepe. Úgy gondolom, hogy a történeti helynév-tipológia elvitathatatlan érdeme az volt, hogy a nevek egyedi vizsgálata helyett a névtípusokra irányította rá a figyelmet, s ez a megközelítés túlzás nélkül állíthatjuk: új alapokra helyezte a történeti helynévkutatást. A helynév-tipológia keretei között megjelent ugyanis a névtörténeti kutatásokban a rendszerszemléletű gondolkodás, közelítésmód csírája, és bár ez a rendszerfelfogás nem azonos azzal a rendszerközpontúsággal, amely a mai helynévkutatásban egyre szélesebb körben érvényesül, és annak fő sodrát meghatározza, de az a friss gondolat, hogy a nevek egyedi vallomása mellett a nagyobb névcsoportokat is vallatóra kell fogni, feltétlenül pezsdítőleg hatott a magyar névkutatásra. A történeti helynév-tipológiának a névtípusok kormeghatározó értékét feltételező elméletével ma már a korábbi formájában nem tudunk ugyan egyetérteni, mivel a névtípusokat mai felfogásunk szerint nem lehet olyan merev időhatárok közé szorítani, ahogyan azt Kniezsa István elképzelte, de arra reális esélyünk lehet, hogy a névtípusok ún. relatív (egymáshoz viszonyított) kronológiáját meghatározzuk. Ilyen értelemben pedig valóban lehet a történeti helynév-tipológiának az időrend tekintetében is orientáló szerepe.

A Kárpát-medenceében zajló egykori névadási és névhasználati folyamatokat ugyanakkor csak úgy láthatjuk tisztán, ha azokat szélesebb kontextusba, tágabb összefüggésekbe helyezzük, hiszen a magyar helynévadás nem elszigetelt jelenséggént működött, hanem abba az európai kultúrkörbe betagozódva, amelynek a Kárpát-medencei megtelepedéssel és a kereszténység felvételével a részévé vált. Ennek fényében pedig a magyar történeti helynévkutatás egyik fontos feladatának azt tartom, hogy a személynévi helynévadás helyzetét a magyar nyelvbeli funkcionálásának megismerésével összhangban európai viszonylatban is felmérje. Ezáltal derülhet fény e névtípus azon sajátosságaira, amelyek univerzális jellegűek, és ez a kutatás világíthat rá arra is, hogy melyek azok a rendszerjegyeik, amelyek viszont az egyes nyelvek belső szabályainak engedelmeskednek.

A személynévek és a helynévek rendszerkapcsolatait feltáró dolgozatomban a személynévek rendszertani leírásának és az ómagyar kori személynévadásnak éppen olyan tág teret szenteltem, mint magának a személynévi helynévadás kérdésének. Reményeim szerint ez az eljárás és az alkalmazott koherens megközelítés, valamint a dolgozaton végighúzó funkcionális nyelvészeti nézőpont ennek az egész névrendszer meghatározó névadási gyakorlatnak azokat a jegyeit is a felszínre hozta, amelyekről a helynévkutatás mindezt idáig kevésbé tudott. Azáltal pedig, hogy a hangsúlyok bizonyos kérdésekben (például a névadási aktus, a névadás körülményei terén) máshová estek, mint ami a korábbi névkutatást jellemezte, újabb aspektusai is felmerülhettek az általam érintett összefüggéseknek.

Végezetül ismételtelen megköszönöm bírálóimnak a dolgozatom értékelésére fordított nem csekély munkáját és figyelmét, köszönöm továbbá valamennyi, a dolgozat értékeire és hibáira egyaránt rámutató észrevételeiket, illetve a vizsgálatok lehetséges folytatására és a publikálásra vonatkozó további javaslatokat.

Debrecen, 2015. november 23.

(Dr. Tóth Valéria)
egyetemi docens